

Ivica MRŠO

TEOLOGIJA I FILOZOFIJA U DJELIMA JOSEFA PIEPERA*

Sažetak

Jedan od najeminentnijih katoličkih filozofa dvadesetoga stoljeća, Josef Pieper, tomist, u mnogim svojim spisima analizira mnogovrsne teme koje su dio gotovo svačijeg života a napose se tiču onoga što Pieper naziva modernim nerazumijevanjima, zabludama ili predrasudama. Među takve moderne zablude ili predrasude Pieper ubraja i pobija postavku i težnju o apsolutnoj odvojenosti teologije i filozofije, o njihovoj nespojivosti. Gotovo kroz cijeli svoj spisateljski opus Pieper s mnogih aspekata i s različitim pristupima negira takve teze, ne samo kao krive, nego i kao pogubne za čovjeka, jer inzistirati na apsolutnoj odjeljivosti i nespojivosti filozofije i teologije znači degradirati i uništavati i jednu i drugu.

Pieper također nije ni za bezlično miješanje, nego za otvorenu suradnju u kojoj se ne bi gubile vlastitosti koje pripadaju samo teologiji ili samo filozofiji. Za njega istinska filozofija mora reflektirati i promišljati sveukupnu stvarnost i znanje, ne samo "sekularno" znanje, nego i "religiozno", jer je i ono dio te stvarnosti i aktivnosti uma. Primjer prave i istinske suradnje filozofije i teologije Pieper vidi u učenju sv. Tome Akvinskog ističući dvije glavne karakteristike pravoga tomizma: inkluzivnost i receptivitet.

U svim svojim djelima Pieper ponavlja da on nije teolog niti ekspert u teologiji. Iako piše u "filozofskom predvorju teologije", on pleće teologiju i filozofiju zajedno ne zaboravljajući njihove razlike i vlastitosti, ali ističući potrebu suradnje ili barem neodbacivanja dostignuća bilo filozofije bilo teologije.

* Josef Pieper (1904.-1997.), kod nas doduše malo poznat, jedan je od vrlo istaknutih neoskolastičkih filozofa 20. st. na njemačkom govornom području. Studirao je u Münsteru i Berlinu, 1928. god. u Münsteru promaknut u doktora filozofije, te predavao filozofiju u Essenu i Münsteru i kao gost na više drugih domaćih i inozemnih Sveučilišta. U svom bogatom spisateljskom opusu filozof Pieper promiče tomizam, posebice tomističku teoriju spoznaje i antropologiju, koju temelji na metafizičkim i kršćanskim principima. Dio svojih istraživanja Pieperova nauka izložio je mr. Ivica Mršo u predavanju održanom 18. listopada 2002. prigodom obilježavanja Dana Vrhbosanske katoličke teologije. Ovdje ga objavljujemo u cijelosti. - *Napomena urednika.*

Da bi se uopće pokušalo projasniti i shvatiti relaciju tj. odnos između vjere i razuma, fides et ratio, odnos između teologije i filozofije,¹ kao početni korak nužno je uočiti što se podrazumijeva i shvaća pod ova dva pojma, teologija i filozofija, ili još preciznije, što se podrazumijeva pod pojmovima kršćanska teologija i filozofija.²

Za Josefa Piepera, kao i za sv. Tomu Akvinskog, istinska teologija može se definirati kao učenje i nauk u skladu s božanskom objavom, ili kao pokušaj interpretiranja božanske objave: "Doctrina secundum revelationem divinum" (ST, I, q. 1),³ ili kako sam Pieper veli: "Temeljna (bitna) zadaća teologije nije artikulirati niti formulirati uvijek promjenjivu dinamiku ljudske egzistencije, nego jednostavno proklamirati, uvijek iznova dozvati, sačuvati od zaborava, sačuvati identitet i držati živim i životnim u sadašnjosti nešto što postoji od prije: poimenice, objavu, Božju riječ koja je izgovorena u određenom trenutku u prošlosti."⁴ Da bi se uopće moglo krenuti dalje, Pieper u jednom od svojih eseja do u tančine analizira značenje izraza "Bog govori" ili "Bog je (pro)govorio", tko govori, komu se obraća, što je govor u sebi, razlika između vox i sonus, govor kao znak, tj. koncept znaka, aristotelovsko-tomističko shvaćanje govora (locutio est poroprium opus rationis - govor je vlastitost, vlastito djelo/čin razuma), riječ kao znak ne samo nečega nego kao forma komunikacije, komunikacija koja uvijek i gotovo nužno podrazumijeva partnera, sugovornika, uloga slobodne volje, htijenje komunicirati, uloga govora ili riječi u procesu spoznaje, analogija ljudskog govora i Božjeg govora, u kojem smislu možemo reći i zvati Sveto Pismo riječ Božja, Božji govor, pojam Logosa, različite forme božanskog govora itd., ali on analizira ovo pitanje ne kao teolog nego prilazi i tumači gore navedeno prvenstveno kao filozof, "kao onaj koji pokušavi istražiti i ispitati totalitet ljudskog iskustva te misliti i razmišljati na svaki misliv, moguć aspekt ovog totaliteta",⁵ a istin-

¹ Phillip BLONDE, "Introduction. Theology before philosophy," u *Post Secular Philosophy: Between philosophy and theology*, izd. Phillip Blonde, New York, Routledge, 1998., str. 1-66.

² John F. WIPPEL, "Thomas Aquinas and the Problem of Christian Philosophy," u *Metaphysical Themes in Thomas Aquinas*, Studies in Philosophy and the History of Philosophy, vol. 10, Washington, D. C., The Catholic University of America Press, 1984., str. 1-33. Vidi: Robert SOKOLOWSKI, *The God of Faith and Reason. Foundations of Christian Theology*, s novim predgovorom, Washington, D. C., The Catholic University of America Press, 1995.

³ St. Thomas AQUINAS, *Summa Theologica*, translated by the fathers of the English Dominican Province, 5 vols., New York, Christian Classics, 1981.

⁴ Josef PIEPER, "Pastless Future, Groundless Hope", u *Problems of Modern Faith. Essays and Addresses*, translated by Jan van Heurck, Chicago, Franciscan Herald Press, 1985., str. 165.

⁵ ISTI, "What Does It Mean to Say 'God Speaks'?", u *Problems of Modern Faith*, str. 118.

ski filozof za Piepera znači i označava (treba li reći ne samo za njega) samo onoga koji se ne povlači iz diskusije i analiziranja sveukopnog realiteta, totalnosti realiteta koja uključuje i vidljivo i nevidljivo, materijalno i duhovno, te sukladno tome, i teologija i njezina pitanja i tvrdnje (dostignuća) mogu biti i jesu legitiman objekt filozofskog razmatranja i analize. Naravno, ova tvrdnja ima i drugu stranu medalje koju ovdje smatram potrebitim spomenuti, a to je da pored činjenice da teologija može biti (i jest) objekt filozofskog istraživanja i promišljanja, ova činjenica ne isključuje mogućnost da puno i potpuno značenje nekog teološkog pitanja/istraživanja/analize može biti otkriveno samo teolozima u smislu interpretiranja onoga što oni čine. Iako sam izraz "Bog govori" može biti tumačen na različite načine, čini mi se da bi se gotovo svi oni mogli sumirati da pod tim izrazom podrazumijevamo i shvaćamo kako Bog svjesno šalje poruku čovjeku u činu i obliku komunikacije, govora/riječi i da ta poruka ostaje razumljiva/shvatljiva, može se čuti i pronaći (audibilis) u dokumentima, spisima Svete Tradicije. Stoga Pieper s pravom i točno zaključuje: "Teologija ne može postojati ako nema onoga što nazivamo objava (revelatio), u strogom smislu riječi. Teologija, dakle, i nije ništa drugo nego pokušaj interpretiranja dokumenata/spisa Božje objave koji su sačuvani u svetoj tradiciji."⁶

Takoder, vrlo važna značajka teologije, koju uvijek treba imati na umu, jest da je to ljudsko nastojanje, uvjetovano različitim povijesnim i drugim faktorima.

Koncept filozofije i filozofa ima mnoga značenja ovisno o tome u kojem kontekstu i aspektu se koristi. Prema Pieperu: "Baviti se filozofijom, filozofirati znači misliti totalitet svih stvari koje susrećemo tražeći konačni odgovor i konačne razloge za njihovo postojanje; filozofija ovako shvaćena ima smisla, čak je nužna, i čovjek kao duhovno biće ne može ovakvo nastojanje odbaciti niti ignorirati."⁷ Metoda koju Pieper koristi u skoro svim filozofskim refleksijama vrlo je slična, gotovo identična metodama koje su bile korištene kroza stoljeća na srednjovjekovnim učilištima/univerzitetima, a ovakav metodološki pristup je očigledan u velikim kolekcijama, velikim Summama čija se struktura sastoji, pojednostavljeno i sažeto, od predložene teme, primjedbi te odgovora, i na predloženu temu i na primjedbe. Koristeći se ovakvom metodologijom Pieper istražuje svako pitanje kroz različite aspekte uzimajući u obzir mišljenja i postavke i svojih oponenta.⁸ Zapravo, onoga trenutka kada netko pita što filozofi-

⁶ ISTI, "Speculations on the Future of Philosophy", u *Problems of Modern Faith*, str. 269.

⁷ ISTI, *In Defense of Philosophy. Classical Wisdom Stands up to Modern Challenges*, translated by Lothar Krauth, San Francisco, Ignatius Press, 1992., str. 12.

⁸ *Isto*, str. 12-21.

ja jest i što filozofija znači, upravo je zakoračio u sferu filozofije i zapravo filozofira, tvrdi Pieper. Ipak, on također naglašava sljedeće: "Filozofirati i studirati filozofiju jesu dvije različite stvari, jedna drugoj mogu čak i smetati."⁹

Filozofija za Piepera, stoga nije svakodnevna aktivnost, niti praktična aktivnost koju netko može učiti, naučiti, nego je slična poeziji, poetskom iskustvu koje se jednostavno događa a ne uči jer kontemplirati smisao i značenje realiteta u njegovoj totalnosti nije svakodnevni događaj niti svakodnevna aktivnost. Također, sam čovjek kao takav nije obično odveć raspoložen niti disponiran ovakvoj vrsti aktivnosti osim ako ga netko ili nešto ne pokrene, dirne, šokira ili potrese. Pitati i tražiti odgovore na smisao i svrhu sveukupne realnosti, smisao življenja, znači transcendirati/nadići svakodnevnu, uobičajenu i običnu, praktičnu aktivnost, "filozofski čin jest onaj koji nadilazi, transcendirira svakodnevnu aktivnost".¹⁰ Pitati i tražiti konačno i temeljno značenje svega što egzistira znači filozofirati. Stoga, bit je filozofije ne biti dio praktičnih svakodnevnih aktivnosti, ne pripadati svijetu praktičnoga i korisnoga koji prijete i sve više ovladava današnjim svijetom i našom kulturom. Ovo je razlog zašto istinski filozof ili onaj koji to želi biti, koji traži smisao i značenje stvarnosti ponekad biva doživljen i viden kao onaj koji gleda u daljinu bez smisla za praktičnost i vrlo često je objekt/predmet ismijavanja. Tako je i u slučaju velikog Thalesa iz Mileta koji je upao u rupu dok je promatrao zvijezde i bio ismijan od obične tračanske sluškinje koja mu je prigovorila kako to da on koji gleda i razumije tako daleke i velike stvari kao zvijezde a ne vidi rupu ispred sebe u koju je upao.¹¹ Dakle, istinski filozof po svojoj naravi i biti ostaje u nepomirljivom nesuglasju s praktičnim/korisnim. Svaki pokušaj premostiti ovu razliku između filozofije i svijeta praktičnoga/korisnoga, utilitas, uvijek završava na isti način, a to je, destrukcija i degradacija same filozofije. Ovakva destrukcija i degradacija filozofije napose može biti fatalna kada dolazi od samih filozofa koji pokušavaju nadvladati nepomirljivost između same filozofije i svijeta korisnoga-praktičnoga (utilitarnog svijeta), kao da bi jedini cilj i svrha filozofije i temeljni princip bila korisnost i praksa. Ova "samodestrukcija filozofije", kako je naziva Pieper, nastavlja se i u naše vrijeme čak mnogo radikalnije nego u vremenu drevnih sofista. Ona uzima mnoge oblike, forme i lica čiji se zagovornici zauzimaju da "teoretska" filozofija treba i mora biti zamijenjena, nadomještena "praktičnom" filozofijom, onom

⁹ Isto, str. 23.

¹⁰ ISTI, *Leisure, The Basis of Culture*, Introduction by Roger Scruton, New translation by Gerald Malsbary, South Bend, Indiana, St. Augustine's Press, 1998., str. 64.

¹¹ PLATON, *Theatetus*, 174a.

filozofijom koja nam donosi materijalnu korist, onom filozofijom koja će nam pomoći u posjedovanju i ovladavanju cjelokupnog svijeta, realiteta. Takvi zagovornici tvrde da zadaća filozofije nije razumijeti i shvatiti svijet i sve što postoji/egzistira, nego ovladati svime radi korisnosti, praktičnosti, koji postaje temeljni princip i mišljenja i djelovanja.¹²

Treba također nadodati da uz ovu značajku - nepraktičnost - istinske filozofije, tj. teoretska dimenzija filozofije, koja je jedna od glavnih značajki istinske filozofije, postoji i druga značajka koja se uvijek nalazi u ovoj teoretskoj dimenziji filozofije, a to je sloboda. "Filozofija je po svojoj naravi i biti slobodno nastojanje i zbog toga ne može biti služiteljica nikome i ničemu", tvrdi Pieper.¹³ Ova sloboda filozofije treba i mora biti čuvana od zlouporaba, krivog interpretiranja ili svodenja na samo civilnu i političku slobodu, iako su i civilna i politička sloboda vrlo važne i po sebi pretpostavljaju i uključuju sam koncept slobode. Ipak, sloboda filozofije posjeduje unutarnji kvalitet koji može biti shvaćen pomoću drevnog pojma i paradigme "artes liberales" i "artes serviles". Jednostavno rečeno, ova sloboda znači nepokoravanje nikomu i ničemu. Dakle, filozofija ima u sebi smisao i značenje iako joj nedostaje praktična korisnost.¹⁴ Za Piepera, bitne kvalitete istinske filozofije su sljedeće: "Sloboda i teoretski karakter filozofije nipošto ne niječu svijet rada i aktivnosti (ustvari to se pretpostavlja kao nešto nužno), ali istinska filozofija počiva na uvjerenju da stvarno bogatstvo čovjeka i svega što egzistira ne leži u zadovoljavanju samo materijalnih potreba niti u postajanje gospodarem i vladarem svega stvorenog, nego radije, istinska filozofija znači moći razumijeti i shvatiti što jest sveukupnost onoga što jest."¹⁵

Filozofirati znači transcendirati stvari svakodnevnog svijeta i aktivnosti, odmaknuti se od vreve i gužve svakodnevnih događaja te misliti "drugačije" u novome svjetlu, drugim riječima rečeno, iskusiti čudenje. Pieper stoga s pravom tvrdi da filozofija počinje s čudenjem i razmatranjem samoga čuda postojanja, egzistiranja, za razliku od moderne filozofije koja počinje sa sumnjom.¹⁶

Također s ovim čudenjem koji je samo prvi supanj ili korak, gotovo uvijek ide i osluškjuća tišina, mirnoća, mentalna prihvatljivost (receptivitet) realnosti, stvarnosti, u njezinoj cjelini. Također, treba napomenuti, ova osluškjuća tišina, mirnoća, nipošto ne treba biti shvaćena kao bezlična neutralnost ili pasivni stav prema svemu. Osluškjuća tišina i prihvatljivost

¹² Josef PIEPER, *In Defense of Philosophy*, str. 29-31.

¹³ *Isto*, str. 42.

¹⁴ ISTI, "The Philosophical Act", u *Leisure. The Basis of Culture*, str. 74-75.

¹⁵ *Isto*, str. 79.

¹⁶ *Isto*, str. 100-107.

(receptivitet), stoga, postaju bitne oznake, *differentiae specificae*, svih istinskih filozofa i same filozofije, jer ništa ne treba i ne smije biti isključeno, potisnuto, zaboravljeno i odbačeno kao nevažno. Umjesto toga, kroz osluškujuću tišinu i mentalnu prihvatljivost treba uvijek iznova promišljati i razmišljati, reflektirati sveukupnu stvarnost onoga *što jest*, što egzistira, sveukupnost realiteta kroza svaki mogući ugao i kroza svaki zamislivi aspekt.¹⁷ Imajući u vidu ovakav stav, jedini cilj i svrha filozofije postaje otkriti istinu i posvijestiti da je stvarnost, kao takva, dobra po sebi i u sebi, i ništa više.

Pieper također vrlo često naglašava drugi vrlo važan moment koji trebamo imati na umu. Stvarnost i istina, kao takve, spoznatljive su, ali u isto vrijeme i nedokučive i neiscrpne.¹⁸ On slijedi skolastičku doktrinu, tomistički pristup da su stvari/stvarnost i istina u isto vrijeme i spoznatljive i nespoznatljive, dokučive i nedokučive jer su stvorene; on govori o nesхватljivoj shvatljivosti.¹⁹ Zbog ovoga Pieper tvrdi da je istinski filozof uvijek "na putu", viator, onaj koji se čudi, a mudrost koja je objekt/predmet njegova traganja i potrage uvijek je radije nešto što se traži i traga nego nešto što se jednom zauvijek ima i posjeduje. Potraga za mudrošću jest neprestana i nikad završena niti dovršena zadaća. Pieper piše: "Iako na svome putovanju, dvije stvari se nikada ne mogu dogoditi istinskom filozofu: on nikade neće prihvatiti limit, kraj koji će ga odvlačiti i spriječiti od daljnjeg traganja, niti će stići na kraj svoga putovanja gdje bi mogao misliti da jednom zauvijek posjeduje konačan i potpun odgovor za sve i na sve."²⁰ U svim drugim znanostima zadaća je otkriti nešto, dok je filozofija radije "proces koji nas podsjeća na iluminaciju nečega već znanoga, poznatoga, ali neočitoga, zamagljenoga, nečega gotovo izgubljenog u zaboravu, onoga što se naziva 'sjećanje'."²¹ Stoga, filozofija znači misliti i razmišljati sveukupnost, totalitet realiteta, misliti i razmišljati sve *što jest*, ne ignorirajući i odbacujući bilo što, nego uključujući sve, materijalno i nematerijalno, vidljivo i nevidljivo... Sukladno tomu, Pieper tvrdi: "Ne može se pitati niti misliti filozofski a da se ne uzima u obzir i u razmatranje sveukupnu stvarnost svega što jest, što egzistira: a to je i Bog i svijet."²²

Budući da je filozofija orijentirana prema totalitetu, sveukupnosti svega što egzistira, i budući da filozofija ne želi i ne traži samo dio/djelić

¹⁷ ISTI, *In Defense of Philosophy*, str. 49.

¹⁸ ISTI, *Living the Truth. The Truth of All Things and Reality and the Good*, translated by Lothar Kraus and Stella Lange, San Francisco, Ignatius Press, 1989., str. 51-63.

¹⁹ ISTI, "Incomprehensible Comprehensibility", u *An Anthology*, with a foreword by Hans Urs von Balthasar, San Francisco, Ignatius Press, 1989., str. 93-95.

²⁰ ISTI, *In Defense of Philosophy*, str. 80.

²¹ *Isto*, str. 91.

²² ISTI, "The Philosophical Act", str. 97.

istine i mudrosti nego cijelu istinu i cijelu mudrost, sukladno tomu, filozofija treba i mora uvažavati dostignuća drugih znanosti. Štoviše, filozofija mora uvažavati ne samo "sekularno" znanje i dostignuća nego također i "religiozno" znanje i dostignuća. Odgovarajući na pitanje je li dopušteno u filozofiji koristiti i uključiti saznanja i dostignuća koja dolaze do nas ne iz iskustva nego iz područja koja pripadaju vjeri, svetoj tradiciji, otkrivenju, područje koje obično nazivamo teologija, Pieper tvrdi da je to dopušteno, i ide čak korak dalje, naglašavajući: "Ne samo da je moguće, dopušteno i opravdano uzeti u obzir saznanja iz teologije nego je to i nužno."²³ Postoje barem dva razloga za Piepera zašto filozofija ne može i ne smije ignorirati, odbaciti ili zapostaviti teološka pitanja i saznanja. Prvi, teološka refleksija također predstavlja aktivnost uma i stoga ne može biti niti odbačena niti ignorirana, i drugo, i filozofija i teologija se bave gotovo istim pitanjem i istom temom "konačno značenje i smisao svijeta i egzistencije kao takve".²⁴ Štoviše, u početku u drevnim vremenima filozofija i teologija nisu bile striktno odvojene, "razvedene". Postojala su otprije određena tumačenja i odgovori na pitanje smisla svijeta i egzistencije kao takve i prije filozofskih pokušaja i interpretacija. Ovakve predfilozofske interpretacije, koje nalazimo u drevnim interpretacijama, trebaju biti poštovane ili barem neodbačene kao nešto nevažno ili da ih se olako etiketira kao "mitološke", "teološke" ili "arhaične" interpretacije. Tako, u određenom smislu, teologija dolazi prije filozofskog istraživanja, te sukladno tomu, filozofsko istraživanje vuče svoj život i izvor iz teologije, posebice u drevnim vremenima.²⁵ U našem vremenu i kulturi, preciznije, zapadnoj kulturi, ovakve predfilozofske interpretacije i odgovori, s obzirom na konačno značenje i smisao svijeta i egzistencije kao takve, nalazimo u kršćanstvu, u kršćanskoj tradiciji i teologiji. Iz ovoga slijedi neizbježno pitanje o mogućnosti biti istinski filozof i istinski vjernik istovremeno. Da li istinski filozof može biti i istinski vjernik koji prihvaća kršćansku interpretaciju kao istinu i istinitu ili još preciznije, da li je moguće biti kršćanski vjernik i istinski filozof u isto vrijeme, istovremeno?

S obzirom na pitanje, dvojbu ili postavku, da li kršćanska filozofija i kršćanski filozofi kao takvi mogu postojati, Pieper odgovara: "Pridjevati sebi atribut/pridjev kršćanskog filozofa znači neodbaciti niti zapostaviti istinu koja nam je data kroz Božju objavu a koju kršćanski filozof prihvaća u vjeri."²⁶ On odbacuje teze onih koji tvrde da je apsurd i da ne postoji "kršćanska filozofija", da nije moguće biti u isto vrijeme i istinski vjernik

²³ ISTI, *In Defense of Philosophy*, str. 108.

²⁴ ISTI, "Speculations on the Future of Philosophy", str. 267.

²⁵ ISTI, "The Philosophical Act", str. 117-120.

²⁶ ISTI, *In Defense of Philosophy*, str. 113.

i istinski filozof. Argumenti ovakvih prigovora mogu se svesti na dvije postavke; zagovornici ovakvih prigovora tvrde, prvo, ako netko prihvati religioznu istinu i nauk, kršćansku doktrinu, on već posjeduje odgovore na temeljna filozofska pitanja s obzirom na smisao svega što postoji a te odgovore daje mu njegova religija/vjera, i drugo, filozofija i teologija su kontrarne i kontradiktorne, inkompatibilne, jer ili netko mora odbaciti neovisnost i slobodu filozofije ili odbaciti, odreći se religiozne objave, sažeto, kršćanska filozofija kao takva jest *contradictio in se*, *nonsens*.²⁷ Ovakvim prigovorima Pieper spočitava da vjerovati, biti vjernik, ne znači imati konačne odgovore i znanje o svemu, nego baš suprotno, vjera uključuje odsutnost konačnoga, sigurnoga i sveiscrpnoga odgovora i znanja na sve. Štoviše, baš kroz vjeru i otkrivenje, misterij svega što egzistira, *što jest*, radije biva naglašen nego utišan, umrtvljen. Zapravo, zagovornici ovakvih teza da je nemoguće biti istinski vjernik i istinski filozof više su fokusirani na metodu nego na odgovor filozofskog istraživanja; čistoća filozofske metode je za njih mnogo važnija nego odgovor na konačno značenje i smisao svega *što jest*. Pieper primjećuje da ovakvo odbijanje bilo kakve povezanosti znanosti i religije, vjere i znanja, teologije i filozofije, vrlo često ima karakter svjesnoga ili nesvjesnoga vjerovanja, kao u slučaju Sartreova egzistencijalizma (narav kao takva ne postoji i čovjekova narav jest ono što on učini od nje).²⁸

Iako su područja teologije i filozofije teoretski i metodološki različita, ona ipak nisu, u svojoj biti, u potpunosti odijeljena, niti ih je moguće apsolutno razdvojiti. Drugim riječima, nemoguće je staviti granice nečijeg interesiranja, istraživanja, bilo da se radi o filozofiji ili o teologiji, jer i filozofija i teologija su zaokupljene s konačnim značenjem smisla svijeta i sveukupne stvarnosti. Ne postoji točno određena granica između njih, stoga nastavlja Pieper, filozofija i teologija moraju međusobno surađivati ili barem neodbaciti i ignorirati dostignuća do kojih, i filozofija i teologija, dolaze. Pieper je više nego jasan u svom stavu: "Filozofija koja inzistira na 'čisto filozofskom' pristupu svemu, u svojoj biti je kriva i lažna, tj. prestaje biti filozofija."²⁹ Ipak, ova suradnja i međusobno uvažavanje između filozofije i teologije, znanja i vjere, ni na koji način ne sugeriraju ili traže zaborav njihovih razlika i vlastitosti. Štoviše, sukobi i raspre su neizbježni, čak poželjni, ali niti istinski filozof niti istinski teolog se ne treba povući, niti izbjegavati različita i suprotna gledišta. Samo tako iluzija o samodostatnosti i samodovoljnosti, bilo teologije bilo filozofije, može biti

²⁷ Isto, str. 113-114.

²⁸ Isto, str. 111.

²⁹ ISTI, *The End of Time. A Meditation on the Philosophy of History*, translated by Michael Bullock, San Francisco, Ignatius Press, 1999., str. 16.

izbjegnuta i nadidena.³⁰ Razlike između znanja i vjere, teologije i filozofije, niti trebaju nestati, niti ih treba ignorirati da bi se postigla međusobna suradnja i uvažavanje. Zapravo, ove razlike ostaju gotovo nepremostive; i filozofija i teologija zadržavaju svoju formu, metode, dostojanstvo, identitet izbjegavajući bezlično miješanje. Pieper to opisuje ovako: "Čak i notorni opis filozofije kao 'ancilla theologie' (sluškinja teologije), toliko puta ponovljen i interpretiran i od teologa i od filozofa u svojoj konačnosti znači i implicira ništa više nego potrebu i nužnost suradnje ovih dviju disciplina."³¹

Iako je vrlo teško opisati ovu suradnju, Pieper koristi sliku polifonijske kompozicije u kojoj svaka melodijska crta ostaje nezavisna ali sve skupa zajedno čine prekrasnu harmoniju i cjelinu. Vrlo se slično događa u međusobnoj suradnji znanja i vjere, teologije i filozofije, posebice jer njihova međusobna suradnja i odnos nije i ne može biti samo akademsko cjepidlačenje i poigravanje zvučnim pojmovima.³² Ovakvom suradnjom ne samo da se teologija obogaćuje nego i sama filozofija. Također, ovakvom suradnjom filozofija ne postaje lakša, niti nudi sigurnije odgovore bježeći kad zatreba u teologiju, nego sama filozofija prihvaća i postaje svjesna činjenice o spoznatljivosti sveukupne stvarnosti s jedne strane, i nespoznatljivosti/nedokučivosti te iste stvarnosti s druge strane, jer oboje, i spoznatljivost/nespoznatljivost i dokučivost/nedokučivost imaju isti izvor, Božanski izvor. To je razlog zašto Pieper piše: "Filozofija koja uključuje sve dokučive informacije jest superiornija, ne zbog toga što bi nudila lakše i jednostavnije odgovore nego na taj način iznosi još jasniju dimenziju misterija koji prožima sveukupnu realnost."³³ Sukladno tomu, kršćanska filozofija nije manje autentična niti manje istinska filozofija jer uključuje kršćanski nauk ili barem ne ignorira istine kršćanskog nauka. Naravno, kršćanska filozofija ne znači samo i jedino slaganje s kršćanskim naukom nego sveobuhvatnu prihvatljivost koja uključuje totalitet sve stvarnosti, svega onoga što jest, što egzistira.

Živeći u svijetu u kojem princip "apsolutne i neizbježne odijeljenosti, separacije" prožima i ovladava sveukupnu stvarnost i aktivnost ljudske egzistencije, kao što je odijeljenost Crkve od države, morala od ekonomije, slobodnog vremena od rada, individualca od zajednice, seksa od ljubavi itd. Ne iznenađuje činjenica da se isti princip "apsolutne i neizbježne odijeljenosti" primjenjuje kroz različite aspekte i forme i na područje teologije i filozofije. Pieper odbacuje ovakav princip i u svojim spisima

³⁰ ISTI, "Speculations on the Future of Philosophy", str. 271.

³¹ Isto, str. 272.

³² ISTI, *In Defense of Philosophy*, str. 118.

³³ Isto, str. 119.

tvrdi da je konačni rezultat primjene ovoga principa degradacija i perverzija i filozofije i teologije. Kratko i jasno rečeno, za Piepera, istinska filozofija i teologija su neodjeljive ali različite: "Nužno je povući razliku između filozofije i teologije. Ipak, odvojiti jednu od druge nije samo nemoguće nego i nedopušteno, jer ako to učinimo, obadvije su osuđene na neplodnost."³⁴

Iako, Pieper vrlo često govori i piše o učenju, teologiji i filozofiji sv. Tome Akvinskog, znano kao tomizam, on je više nego oprezan kad koristi termin tomizam koji njemu znači ne više od učenja sv. Tome.³⁵ Učenje sv. Tome, smatra Pieper, ne može biti svedeno niti shvaćeno odveć pojednostavljeno, kao neki "izam", jer bilo koji "izam" pretpostavlja i označava zatvoren sustav propozicija koji tvrdi da posjeduje konačno rješenje ili odgovor na neki problem ili pitanje. Stoga sv. Toma ne može biti smatran patronom, zaštitnikom ili utemeljiteljem bilo kojeg "izma", pa čak ni samog tomizma u širem smislu riječi, jer on sam nikada nije tvrdio da posjeduje konačni odgovor, konačno rješenje. To je razlog zašto Pieper upozorava da trebamo biti vrlo pažljivi kad koristimo termin tomizam, jer se vrlo često događa da to može značiti bilo što, bilo komu.³⁶ Zato, da bi se ispravno razumjelo i shvatilo učenje sv. Tome, tomizam u točnom i ispravnom smislu riječi, nužno je uvijek imati na umu dvije vrlo značajne karakteristike koje prožimaju cjelokupno učenje i djelo sv. Tome: prvo, pojam stvorenja, stvorenosti (*creatura*) i drugo, nemogućnost potpunog i apsolutnog odvajanja teologije od filozofije u njegovim spisima.³⁷ Sam pojam stvorenja, stvorenosti karakterizira cjelokupnu Tominu misao i nemoguće je ispravno shvatiti njegov pogled, posebice na filozofiju bića, bez ispravnog shvaćanja pojma stvorenosti svih stvari. Pieper se slaže sa sv. Tomom da mi možemo znati, spoznati stvari jer su stvorene, ali u isto vrijeme ne možemo ih u potpunosti razumjeti i shvatiti jer su stvorene. Drugim riječima, spoznatljivost i nespoznatljivost, dokučivost i nedokučivost stvari, stvarnosti, imaju isti izvor, korijen, a to je stvorenost. Druga karakteristika misli sv. Tome, čak i važnija za ovo izlaganje, i vrlo često naglašena od Piepera, jest sljedeća: Nemogućnost potpuno i apsolutno odvojiti teologiju od filozofije u spisima sv. Tome. Ne postoji nešto što bi se moglo nazvati Tomina filozofija koja bi bila u potpunosti odijeljena od njegove teologije, ovo nipošto ne znači da sv. Toma ne razlikuje znanje od vjere, filozofiju od teologije.³⁸ Tako Pieper

³⁴ ISTI, "Foreword", u *Problems of Modern Faith*, ix.

³⁵ ISTI, *The Silence of St. Thomas*, translated by John Murray, S. J., and Daniel O'Connor, South Bend, Indiana, St. Augustine Press, 1999.

³⁶ *Isto*, str. 80-85.

³⁷ *Isto*, str. 45-71.

³⁸ *Isto*, str. 102.

tumači stav sv. Tome da su znanje i vjera, filozofija i teologija dvije različite stvari, stvarnosti, ali ni na koji način i nipošto potpuno i aposolutno odvojene bez ikakvog kontakta ili dodira. Zato je sv. Toma istovremeno i istinski filozof i istinski teolog, par excellence. Iako je vrlo često teško, gotovo nemoguće, odrediti kada je sv. Toma filozof a kada teolog jer je on u isto vrijeme i istinski vjernik i istinski mislilac.³⁹

Zaključak je neizbježan, suradnja i međusobno uvažavanje znanja i vjere, filozofije i teologije jest nužna i neizbježna. Drugim riječima, nemoguće je napraviti i apsolutno odvojiti filozofiju od teologije i obratno. Pieper je u pravu kada tvrdi: "Formalno jedinstvo filozofije i teologije jest strukturalni princip Tominih *Summa*, posebice u njegovoj *Summa theologica*."⁴⁰ Stoga, za Piepera je učenje sv. Tome mnogo više od običnog mnoštva prepozicija, i zbog tog razloga, čak i njegove velike *Summe* ne mogu biti smatrane i shvaćene kao zatvoren, konačan filozofsko-teološki sustav. Ipak, u određenom smislu, tomizam je više stav, 'tomistički stav' nego puko ponavljanje Tomine nauke, i ovakav tomistički stav znači neodbijati niti odbacivati bilo što, a posebice ono što nam pomaže na našem putu prema istini.⁴¹ Tomistički stav: uključivost (inkluzivnost) i prihvatljivost (receptivitet) svih mogućih informacija, pomoći će nam izbjeći opasnost reduciranja nauke sv. Tome kao zatvoren filozofsko-teološki sustav koji bi tvrdio da posjeduje potpunu i sveobuhvatnu istinu. Stoga Pieper s pravom tvrdi da moramo odbaciti bilo koji filozofsko-teološki "izam" koji bi se smatrao da posjeduje cijelu istinu, pa čak i da je riječ o tomizmu (iako bi to bilo potpuno krivotvorenje i krivo interpretiranje nauka sv. Tome), jer istinski tomizam uvijek ima na umu da su stvari, stvarnost, spoznatljive i nespoznatljive, dohvatljive i nedohvatljive istovremeno. Ova spoznatljivost i nespoznatljivost sveukupne stvorenosti tjera nas uvijek iznova na nova istraživanja, nove formulacije, nikad dovršeno traganje za odgovorom, istinom i mudrošću.⁴² Iako možemo s pravom Piepera nazvati tomistom, u punom smislu te riječi, i ne samo zbog broja njegovih eseja i knjiga o sv. Tomi niti zbog broja referenci i njegovog divljenja sv. Tomi, Pieper je mnogo više istinski tomist zbog "tomističkog stava" a to znači uključivost i prihvatljivost sveukupne stvarnosti i istine svega što postoji, što egzistira.

Nadam se i vjerujem da će ovo izlaganje makar malo doprinijeti poštovanju koje dugujemo Josefu Pieperu, velikom filozofu 20. st. Ne

³⁹ ISTI, *Guide to Thomas Aquinas*, translated by Richard and Clara Winston, San Francisco, Ignatius Press, 1991., str. 152.

⁴⁰ *Isto*, str. 157.

⁴¹ ISTI, *The Silence of St. Thomas*, str. 104.

⁴² ISTI, *Guide to Thomas Aquinas*, str. 160.

nalazim boljih riječi za opis ovoga filozofa nego citirajući Hansa Urs von Balthasara: "Dugujemo veliku zahvalnost Josefu Pieperu za neumorno izricanje, uvijek iznova u svojim meditacijama i spisima, makar nam one zvučale neprikladno, one stvari koje ovo vrijeme najviše treba."⁴³

RELATIONSHIP BETWEEN THEOLOGY AND PHILOSOPHY IN THE WRITINGS OF JOSEF PIEPER

Summary

One of the most eminent Catholic philosopher of the 20th century, Josef Pieper, Thomistic philosopher, throughout his writings analyzes a number of different themes involved in everyone life, particularly those themes and subjects that Pieper calls modern misunderstandings, misconception or prejudice. Among those modern misunderstandings or misconceptions Pieper includes a thesis about absolute separation between theology and philosophy, e. i. their incompatibility. In all his writings, through different aspects, Pieper denies those thesis and claims not just as wrong ones but also as harmful for a man, because, to insist on absolute separation between theology and philosophy means degradation, deprecation and destruction for both of them.

Also, Pieper rejects improper mixture between them but he emphasises so much needed cooperation between them without neglecting or overseeing their differences or their own characteristics, properties. For Pieper, true philosophy must reflect on all reality in its totality and its knowledge, not just "secular" knowledge but also "religious" knowledge, because "religious" knowledge is also part of that reality and activity of human intellect. The best example for true and meaningful cooperation between theology and philosophy Pieper sees in the doctrine of St. Thomas Aquinas pointing out two main characteristics of true thomism: inclusivity and receptivity.

In all his writings Pieper insists that he is not a theologian and has no professional expertise in theology, eventhough he deals and writes with this "philosophical forecourt of theology", he continues to weave theology and philosophy together - but not neglecting or overseeing their differences - emphasising their needed cooperation.

⁴³ ISTI, *An Anthology*, Foreword by Hans Urs von Balthasar, xiii.